

עומק הפשט

בס"ד, יום ג' פרשת כי תבוא יד אלול תשע"ז,
גיטין דף סח:

גליון נושא:

דיונים אקטואליים בסוגיות הנלמדות, לעורר לב
המעין, ואין לסמוך על הדברים הלכה למעשה.

שימוש ברפואות חז"ל

איסור השתמשות ברפואות הגמ'

כידוע יש בגמ' (בתחילת פרק 'מי שאחזו' גיטין דף סח: - ע: וכן בשבת דף קט: ואילך, גם בפרק הניזקין מוזכר סגולה של תרנגול ותרנגולת ועץ לחופה) סוגיה של כמה דפים, עם מגוון סוגי רפואות, לחשים וסגולות, לסילוק הרבה מיני חלאים ופגעים רעים.

מסוכן: וייסדו התוס' (מועד קטן דף יא: ד"ה כוורא) שהרפואות שבש"ס אינן טובות בזמן הזה, ויש מאכלים שהוזכרו בגמ' שמועילים, וכיום הם מסוכנים.

אסור: יותר מזה כותב המהרי"ל (ליקוטים בסוף הספר אות מג), שאסור לנסות את רפואות הגמ', שמא הלוחש לא ידקדק כראוי בלשונו, ולא יעלה הלחש כראוי, ויבוא ללגלג על דברי חכמים, שיתלה את חוסר ההצלחה בלחש, ולא בלוחש.

חרם: עקב חששות אלו, שבני אדם לא ידעו שהשתנו הטבעים, וגם יש שינויים במקומות ובזמנים, וכן ירידת הדורות, כותב הים של שלמה (חולין פ"ח סימן יב), שיש חרם הקדמונים, לא להשתמש ברפואות שהוזכרו בגמ', שלא להוציא לעז על חכמים הראשונים, ובודאי שבדורות המאוחרים יותר, חלילה מלהשתמש בסגולות אלו 'ואם הראשונים כענקים אנו כיתושין'.

ייעוץ: מאידך לדעת רב שרירא גאון (שו"ת הגאונים הובא באוצר הגאונים גיטין סח:) האמוראים העתיקו את הרפואות המקובלות בדורם, ובזמננו אין להסתמך עליהם, בלי ייעוץ מוקדם של רופא מומחה, שמא כיום אין מועילים ומזיקים, אבל אם הם עדיין ידועים כמועילים, אפשר להתרפאות בהם.

אי אפשר: לדעת החוות יאיר (סימן רלד), אי אפשר להשתמש ברפואות שהוזכרו בגמ', כי אין אנו יודעים לאיזה סממנים התכוונו, וגם שצריך לערבבם עם מינים נוספים, שאיננו יודעים מה הם, גם לא ברור מהי הכמות הנצרכת, ואיך משתמשים בהם, וגם השתנו הטבעים.

דינא דגמרא: ועיין בספר שלמי כהן (גיטין סח:) שהביא מה שהעירו ממה שכתב בשו"ע (או"ח ד' כ) הרוחץ פניו ולא נגבם יפה, פניו מתבקעות או עולה בהם שחין, ורפואתו לרחוץ הרבה במי סילקא. הרי לנו שכן פסק דינא דגמ' (שבת דף קלג).

1. עצם תקועה בגרון...

בדוק ומנוסה: המהרי"ל מגביל את האיסור, ודבריו מצוטטים להלכה בהגהות רבי עקיבא איגר (יו"ד סימן שלו סעיף א'), שיש רק לחש אחד שמוזכר בחז"ל, שמותר להשתמש בו היום, משום שהוא בדוק ומנוסה, ואין חשש שאנשים יבואו על ידו, לזלזל בדברי חז"ל, והוא הלחש המוזכר בגמ' (שבת דף סז). ברשימת הלחשים, שאין בהם משום 'דרכי האמורי' - אדם שנתקעה לו עצם בגרונו, מביא עצם מאותו המין, ומניחה על ראשו, ויאמר כך: "חד חד נחית בלע, בלע נחית חד חד". ואם נתקע בגרונו עצם של דג, יאמר בלשון זו: "ננעצתא כמחט, ננעלתא כתרס, שייא שייא". (רד רד, רש"י. כלומר שאומרים לחפץ הנתקע לרדת ולהבלע). ואף בשבת מותר לומר כן. ויש שמשתמשים בלחשים אלו, גם לכל דבר שנבלע, על ידי ששמים על הראש חפץ זהה. בספר טהרת הים מביא מספר נווה שלום, שלחש זה יש לאומרו ג' פעמים.

מוסיף רבי עקיבא איגר בשם ספר שושני לקט שכתב במפעלות (סימן של"ח) שיש גירסה נוספת בנוסח הלחש, ואופן עשייתו. וז"ל מי שנכנס עצם בצוארו או דבר אחר יקח כלי עם מים קרים מן באר,

ותשים רגלך השמאלית בתוך המים ואיש אחר ילחוש באזנך חד חד נחית בלע בלע נחית בלע נחית חד
חד וצריך להניח מאותו מין על קדקדו ויאמר לחש הנזכר ג"פ ואחרי הלחש הנזכר יאמר (יזר יזר בלע
בלע יזר יזר). עכ"ל.

והוסיף בספר **שערי הלכה ומנהג** (חלק ג' סימן קלא) שמשנים קדמוניות היו משתמשים עם הלחש הזה, ואפילו תינוקות של בית רבן ידעו אותו, ונהגו להניח מתחילה קערה על הראש (עיין בספר **ועלהו לא יבול** חלק ב' עמוד קלה).

2. בקיאות חז"ל בדברי מדע וטבע

כתב רב שרירא גאון (דבריו מובאים באוצר הגאונים, חלק התשובות, גיטין דף סח: סימן שע"ו), ביחס לרפואות שונות המוזכרות בתלמוד; צריכים אנו לומר לכם, שחז"ל לא היו רופאים, אלא אמרו מה שהיה בזמנם, לכן לא לסמוך על רפואות אלה, ולא לעשות מהם דבר, אלא לאחר שיבדקו רופאים בקיאים, שהדבר הזה לא מביא לידי צער או סכנה. וכך קיבלנו מאבותינו וסבינו, שלא נשתמש ברפואות אלה, אלא מה שקיבל אישור, כגון קמיעות ולחשים שידועים לעוסקים בהם, שאין בהם סכנה.

דברים דומים כותב רבי אברהם בן הרמב"ם, ב"מאמר על דרשות חז"ל" (מודפס בתחילת הספר עין יעקב) שמעלת חכמי התלמוד גדולה, אבל דברים שאמרו ברפואה וטבע ותכונה, יתכן שאין חובה להאמין בזה, כמו שמאמינים בדברי תורתם, שהיא בידם לגמרי. וכמו שמצינו בגמ' (פסחים דף צד) שרבי הקדוש הודה לחכמי הגויים, שצדקו בויכוח שהיה להם באסטרונומיה, עם חכמי ישראל. ולכאורה דבריהם אינם כדעת המהרש"א.

בעיקר החקירה, מהו מקור חכמת הרפואה שמוזכר בגמ', דנו בו רבות ברמח"ל (מאמר האגדות הודפס בסוף ספר מסילת ישרים המאמרים), ובמהר"ל. ועיין בשפתי חיים (מועדים א' חנוכה מילואים) מה שכתב בזה.

אמנם, בספר **שמירת הגוף והנפש**, (חלק המבוא עמוד 50 ואילך), הביא פוסקים ומפרשים רבים, שהטעם לכך שאין להשתמש ברפואות של חז"ל, הוא רק משום ש"נשתנו הטבעים" (כלומר הטבע השתנה מאז ימי חז"ל). ואינם סוברים כרב שרירא גאון ורבי אברהם בן הרמב"ם.

ומוסיף (בעמוד 54 שם) שבספר **נשמת אברהם** (פרק י"ד סעיף ד'), מביא דברי רב שרירא גאון ורבי אברהם בן הרמב"ם הנ"ל, וכתב שזה עוד טעם, מדוע אין להשתמש ברפואות המובאות בתלמוד. והעיר לו הגרש"ז **אויערבאך** זצ"ל (במכתב בריש הספר) שהעיקר הוא כהטעמים האחרים, מכיון שרבים כתבו הטעם של שינוי הטבע, ולא הזכירו כלל מפני שיפור וידע בדרכי הרפואה בזמנינו, ובפרט שבענייני שבת יש שמתירים מלאכת שבת. אף שלדעת הרופאים אין שום סכנה.

3. הכרעת הגר' ח

שאלו את הגר"ח קנייבסקי שליט"א: כתוב שמותר לעשות רק את הסגולה של הוצאת עצם מהגרון (שבת דף סז. לומר: "חד חד נחית בלע בלע נחית חד חד"), שהוא בדוק ומנוסה, למרות שזה סגולה, ומשמע שסגולה אחרת אין לעשות?

והשיב: גם בסגולה יש חילוק, הרי עניין של מלוגמא במוצ"ש זהו משום שעל ידי זה מכבד את השבת, ובזה הוי סגולה שלכן ירפא, אם כן יש לזה מהלך טבעי ומובן, וזה מותר גם בזמננו (דרך שיחה עמוד נז).

שמעתי להוסיף בשם הג"ר יצחק זילברשטיין שליט"א, שכל דבר שיש לו הסבר טבעי, אינו בכלל חרם הקדמונים שלא להשתמש עם רפואות הגמ'. לפי זה אמר ר' יצחק זילברשטיין לרופא, תחפש 'הסבר מדעי' לרפואות הגמ', ואז יהיה מותר להשתמש ברפואות אלו.

פנינים

4. חכמי התורה בקיאים גם ברפואה!

הרמב"ם (פירוש המשניות פסחים פרק ד' משנה ט') מפרש מדוע חזקיהו גנז את ספר הרפואות, כי הוא נכתב על פי מדע של גויים, והיה מותר רק ללמוד בו, ולא להתרפא על פיו, או שהיה בו מידע על

סמי רפואה, והשתמשו בו לרעה. אבל לא בגלל שלא בטחו בה', כי האוכל בגלל רעב, ודאי שאין זה חוסר ביטחון. הרמב"ם לשיטתו בעוד מקומות, שחולי מוגדר דבר טבעי כמו רעב.

הרמב"ן (ויקרא כו יא) סובר, שכשמאמינים בה', לא צריכים רופא, אבל כשמחפשים רפואות, מונהגים על ידי הטבע. ולרופא יש רשות לרפא, את מי שבא אליו.

המהרש"א (גיטין דף סח: ד"ה לדמא דרישא) אומר, שמותר לרופא לדעת רפואה לכל המחלות, אך לא ראוי לגלות אותם לכולם, כי יש אנשים שלא יבטחו בה', אלא ברפואתם. ורואים מהגמ', שחז"ל ידעו את כל חכמת הרפואה, כי לכל חולי, תמצא בו רפואה שלמה ואמתית, למבינים לשונם. ומתוך כך תראה שאין התלמוד חסר מכל החכמות, ואל יאמר המלעיג על חכמי התלמוד, שהיו חסרים מחכמת הרפואה.

מהמהרש"א משמע, שמותר להשתמש ברפואות, אבל חזקיהו גנז את הספר, שריבוי הרפואות, עלול להרחיק את האדם מהקב"ה שלא יבטחו בד' אלא ברפואתם.

דבר מדהים אנו רואים בכל הסוגיות של דיני טריפות, המבוססים על שאלות ברפואה, האם הבהמה תשאר בחיים או לא, והכריעו בהם חז"ל מכח חכמת התורה. ומצינו בגמ' (חולין דף עז.) בנדון מסוים בהלכות טריפות כאשר יש לבהמה סוג פצע ספציפי (נקדר כמין טבעת), האם חוזר ומחלים ואינו טריפה, או אינו חוזר ומחלים והוא טריפה. פושטת הגמ' מדברי רב יהודה אמר רב, דבר זה שאלתי לחכמים ולרופאים וכו'... ולכאורה הרי מוטל לפניו שאלה רפואית המיועדת אל הרופאים ומדוע שאל את החכמים, ועוד הקדים את החכמים קודם הרופאים, הרי לנו שחכמי התורה בקיאים ברפואה יותר מן הרופאים (ב.ס.).

ניתוח: בגודל קדושת התורה, כותב **החפץ חיים** בספרו **שם עולם** (חלק א' פרק י"ב בהגה"ה) וכן חכמת ניתוח אבריו של אדם גם כן רמוזה בהלכה אחת שנמסר למשה רבינו עליו השלום, דרוב מנין אבריו של אדם מטמא באהל, ונמסר לו כמה אברים יש באדם ומקומן של כל האברים, והיא משנה אחת בסוף פרק א' דאהלות עיין שם מנין האברים ומקומן, אשר היא עיקר חכמת הניתוח! (ח.ז.).

ידוע המעשה עם **החזון איש** זצ"ל, ששרטט לרופא, באיזה אופן לבצע את ה'ניתוח ראש' של החולה, והרופא נדהם ושאל 'היכן החזו"א למד רפואה?!' לאחרונה הופיע ספר חדש מדהים, על קורות חיי החזו"א, מאת **הג"ר שרגא פייוול שטיינברג** זצ"ל בו מסופר עשרות סיפורים מדהימים 'מכלי ראשון' על בקיאותו של החזו"א בעניני רפואה, והמציאות המופלאה שהחזו"א הבין ברפואה יותר מפרופסורים גדולים.

מספר **הגר"י זילברשטיין** שליט"א (עלינו לשבח דברים חלק ב' עמוד תקצד) ששמע בעצמו עדויות מרופאים בכירים על כך שגדולי ישראל יש להם הבנה ושליטה מליאה בכל עניני הרפואה, ואינם מפסיקים להתפעל מכך! בכינוס רפואי גדול קם והעיד רופא חשוב בפני כל הסגל הרפואי, שהוא מכיר כמה מחכמי התורה, שידיעותיהם בעניני רפואה מאפילות על כל מה שהרופאים יודעים, והביא לכך מספר מעשים שהיו.

מוסיף רבי יצחק ומעיד, כמה פעמים ראיתי בעצמי אצל מורי חמי **הגר"ש אלישיב** זצ"ל שהפתיע את מומחי הרפואה בגאונותו וידיעתו, לפעמים הכריע בניגוד לדעתם, והתברר בסוף שהוא צדק!

יסוד הדברים מפורש ב**חת"ס** (ויקרא כ' כ"ה) מכח סוד ה' לַיְרָאֵיו (תהלים כה יד) בקיאים חכמי התורה בכל הטבעיים שבעולם יותר מן הרופאים, כמפורש בגמ' (בכורות ח:) שרבי יהושע בן חנניא ידע יותר מ'סבא דבי אתונא' את זמן עיבורו של הנחש, למרות שחכמי הגויים ביררו את הנושא מכל היבטיו, ואף עשו את כל המחקרים (ד.כ.).

מספר **הגר"ח קניבסקי** שליט"א, כשלמדתי בישיבה דילגו על דפים אלו שבתחילת פרק 'מי שאחזו', כאשר אבי (הסטייפלער) זצ"ל שמע על כך, למד עמי בחברותא את כל דברי הגמרא הללו.

מוסיף על כך גיסו **הג"ר יצחק זילברשטיין** שליט"א, הנה מהסוגיא במי שאחזו למדנו הלכה למעשה שנוגעת בזמננו, שהרי התיר **הג"ר שלמה זלמן אויערבאך** זצ"ל, לתת 'משכך כאבים' ל'חולה סופני', אפילו שהתרופה מקצרת את חייו, והוכיח זאת **הגר"ח קניבסקי** שליט"א, מהגמ' ב'מי שאחזו' (גיטין סט:), שכתוב שהחולה ב'ברסם', יאכל מרקחת שמכילה צואת כלב לבן, ומבואר שם בגמ' שעדיף להימנע מתרופה זו המפרקת את האברים, אף שזה כסכנת נפשות, מכאן שמותר לחולה הסובל

י"א פסוקים ותחילים בגוף ומסיימים בגוף, ואיתא משם רבי יהודה חסיד שהם טובים מפני עין הרע, וכל אשה מעוברת כשהיא אומרת אותן תהיה בטוחה שלא ישלוט בהם עין הרע על בניה

נגע צרעת כי תהיה באדם, והוא אל הכהן: נגעו נגעו חלוצים לפני יהוה ארץ כנען, ואיתא אחות נחלתנו מעבר לירדן: נביא מקרבך מאחריך כמני יקים לך יהוה אלהיך, אליו תשמעו: נגר פלגיו ישמחו עיר אלהים, קדש משבני עליו: נגר אבותם עשה פלא, בארץ מצרים שדה צען: נחית כצאן עמך, ביד משה ואהרן: נפתו משכבי, מר אהלים וקמנו: נר יהוה נשמת אדם, חפש כל חדר: נטת המפנה שפתותיך בלה, דכש וחלב תחת לשונך ורית שלמתוך כרית לכנון:

טוב לומר אחד פסוקים אלו זו תפלה, ואיתא כי תפלה זו תקנה רבי עקיבא והוא בשו"ת הרשב"א

יהי רצון מלפניך, יהוה אלהינו ואלהי אבותינו, שתמלא רחמים, ותצילנו לנו ולכל בני ביתנו ולכל ישראל מעצת יצר הרע ומכל מיני בישות, ותברית תוצר הרע והשטן ממנו, וכשם שפרשת כנפיד על אבותינו במדבר, והצלחתם מעינא בישא דבלקעם הרשע, כן תפרוש כנפיד עלינו ברחמיך הרבים, ונהיה מכוסים במכסה ונהנהגה בשמותיך הקדושים, אמן נצח סלה ועד:

עמוד מס' 210 שלחן שבת > מהדורה חדשה: הכהן, שלמה יהודה בן שבי (10) | הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

שער הסגולות

סגולה למעוברת

נתנו נשים מעוברות ליפול האחרונות ביום השענא רבא, וננסין בפיון את "הפסם" מחלקת צרעת לעניים, וסמכות שיצילם הקב"ה בשעת הלידה, ויהיה בנקל, יצא הילד ברי קיימא, ואחר זה מתפללות את התפלה.

רבנו של עולם נלוי וידוע לפניך רבשבי שאלה הוא כפין הרע, ברסה בהפאת להביא מיתה לעולם, וחבלי ילדו, ואם אני הייתי שם כאותו זמן, לא הייתי אומרת פסמו, ולא הייתי נזהרת פסמו מפני זכר, כי שם שלא רציתי לפסול אתרונך זה, כפי ימי החג שבעבר, ועתה שפסלתי אותו בשביל שנמסרה סמכותו, ואני לא הייתי עוברת על סמכותך, ותקבל בריצון את תפילתי ואת תחיתתי שלא אמות מסיבת השביר וסיבת הלידה והרשיעני שתואה הלידה בנקל ובנחת ולא בצער ולא בקושי ולא ירא לי ולולד שום נזק כי אתה האל המושלם.

(ובי בספר ברי ססמן עמ' סט' לנצל סבת סל' ס' בס' ספר ברי)

ובי שאשתו מעוברת בימים אלה יתן העין ליקח אתרונך וליתן ביד אשתו שתעשה כנובר לעיל, ויאמר בפניה נוסח התפלה חובה בתוכה ביד שתאמר היא אחרינו, ותוכה שתלד בריחה ולא בצער, ויצא הילד לחיים טובים ולשלום אמן. עכ"ל ר"ח פלאמי בספרו מועד לכל חי סי' כ"ה, מובא בספר זכוריה עם שינויים ועד ספרים ענין מקור חיים לנצל חות יאיר סי' תרס"ד שהביא כן בשם צאנית וראינה.

מיסורים לקחת תרופה להרגעה המקצרת את חייו. ומוכח שגם סוגיא זו 'תורה היא ולימוד היא צריכה' (חשוקי חמד גיטין דף סט:).

כתוב בהקדמה לספר פאת השולחן (הובא בספר זכרון אליהו עמוד סח) שהגר"א מוילנא רצה ללמוד את חכמת הסמים, ואביו הצדיק גזר עליו שלא ילמדנה, שלא יתבטל מתורתו לרפא אנשים.

סיפר המשגיח הגר"ר שלמה וולבה זצ"ל, כאשר ביקר הגר"י סרנא זצ"ל אצל רופא עינים אמר לרופא שהגר"א מוילנא אומר שיש 70 עצבים בעין, התפלא הרופא ושאל איך חכמי התורה ידעו זאת, הרי רק לאחרונה גילו המדענים מספר עצבים נוספים המשלימים ביחד עם מה שידעו מכבר למניין 70 (לקראת שבת - דרשו פרשת שופטים).

5. סגולות נוספות

שאלו את הבן איש חי (בספרו שו"ת תורה לשמה סימן תכד), האם מותר להשתמש בסגולה הידועה למציאת חן בעיני האויבים, על ידי אמירת שמו של המלאך אוריאל, שבע פעמים בנשימה אחת. והשיב, כל שם של מלאך שנקראו בשמו בני אדם, מותר להזכירו, ומכיון שכבר בתנ"ך (דברי הימים א' פרק ו פסוק ט, ופרק טו פסוק ה, דברי הימים ב' פרק יג פסוק ב') נמצאו בני אדם בשם אוריאל, אין כל מניעה משימוש בסגולה זו.

בגיליון מאורות הדף היומי (בבא מציעא קד) מציינים, כי בביתו של אחד מצדיקי ירושלים שרבים פונים אליו בעניני עין הרע, תלוי במסגרת בולטת וגדולה 'תפילה נגד עין הרע' המורכבת מאחד עשר פסוקים המתחילים באות נון, תפילה זו המצו"ב נמצא בהרבה סידורים (סידור תפילת כל פה עמוד 296) ורבים נהגו לאומרו. לאחר ה-י"א פסוקים נוהגים לומר תפילה קצרה. יש תפילה מספר קב הישר (פרק לב) רבנו של עולם וכו' בספר שלחן שבת מביא תפילה שתקנה רבי עקיבא והוא בשו"ת הרשב"א יהי רצון מלפניך וכו'.

והורה הגר"ר רפאל בנימין לוין זצ"ל, בן הגר"ר אריה לוין זצ"ל, לומר לחש זה, לסגולה נגד עין הרע. והוסיף, שכדאי לאישה מעוברת ובעלה לומר זאת כל יום. את הפסוק הראשון 'נגע צרעת' יאמרו ג' פעמים. בשבתות ומועדים יאמרו רק את ה-י"א פסוקים ולא את התחינה שלאחריה, כי אסור לבקש בקשות פרטיות בשבת. (מ.ו.). גם הגרי"ש אלישיב זצ"ל היה אומר פסוקים אלו כאשר לא הרגיש טוב, וכן במוצאי שבת, והיה זה מקובל בידי מידי סביו בעל הלשם שלחש זה בכוחו להציל מעין הרע, ויש מצאצאיו שאומרים אותו כל יום.

וכתב רבינו בחיי שמצד כללי הדקדוק היה צריך הפסוק להתחיל בתיבת 'אנחנו', ומתחיל 'נחנו' שבכך יהיה יחד י"א פסוקים בתנ"ך המתחילים באות נון.

צהבת: רפואה בדוקה לחולה צהבת, מניחים יונה חיה על טבורו של החולה, היונה שואבת את הצהבת ומתה מיד והחולה מתרפא, לפי חזקת המחלה צריך לקחת לכך מספר יונים, ולנהוג בהם כך, ולכאורה מותר להשתמש ברפואה זו, ואין לחוש משום איסור צער בעלי חיים, כיון שהוא לצורך רפואת האדם, וזה רפואה טבעית לחלוטין, שכן אפשר לראות שהכבד של היונה מלא בצהבת. לתינוק קודם הברית, מניחים דג (או שנים) קרפיון חי בחדר, שישאב את הצהבת, הדג מת והילד מבריא מהצהבת. יש שנוטלים ידים ג' פעמים (ניגל וואסר) לתינוק כל יום בבוקר ואז יורד הצהבת.

בקול: כתוב בתהלים (נח ה) כְּמוֹ פֶתֶן חָרַשׁ יֶאֱטֵם אֶזְנוֹ: ופירש רש"י הנחש כשהוא מזקין נעשה חרש באזנו אחת, ואוטם השנית בעפר, שלא ישמע את הלחש, כשחבר משביעו שלא יזיק. מדברי רש"י מוכיח בספר יקרה מפנינים (עמוד פה), שלחש להצלה מנחש ושאר חיות, צריך לאומרו בקול.

יש שכאשר כלב רודף אחריהם, אומרים את הפסוק (שמות יא ז) וְלֹכַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יִחָרֵץ כָּלֵב לְשֹׁנוֹ: ושמעתי שמקורו מרבינו בחיי. וכאשר דבורה רוצה לעקוץ אותם אומרים "מלח מים מלח מים". וכאשר רואים לטאה אומרים 'ארור מקלל נפשי'.

ידוע ומפורסם הסגולה למציאת אבידה, לומר 'אמר ר' בנימין הכל בחזקת סומין וכו'.

כתב בספר פלא יועץ (ערך כויה) וז"ל; ואגב אגיד לדור שיש סגולה לכל מין כויה, לומר הנכוה או אחר יאמר עליו ברכת כהנים שלש פעמים בכונה ויועיל, והוא בדוק ומנוסה. עכ"ל.

נשיכת הפיטם: בספר מועד לכל חי לרבי חיים פלאג"י (סימן כד הלכה כה) הביא בשם ספר נזיר שמשון (במסכת סוכה), הובא גם בהוספות של אלה המגן (למטה אפרים סימן תרס סעיף ו') סגולה ללידה קלה, שאשה מעוברת תישוך לאחר סוכות את הפיטם של האתרוג שבירכו עליו וקיימו בו מצות ד' מינים בחג. ועיין מה שכתב בזה בספר טעמי המנהגים.

וכתב בספר חשוקי חמד (יומא דף סא:) שמעתי שאשה מעוברת רצתה לישוך את הפיטם אחר סוכות, אלא שלבעלה היה אתרוג בלא פיטם, ואמר לה אחד מחכמי הדור שתישך במקום הפיטם.

פרטי ומקורות הסגולה נדונו במאמר מקיף (22 עמודים) מאת הג"ר דניאל יוסף רקח שליט"א (בקובץ אור ישראל מאנסי מא עמוד קסז). מצו"ב נוסח התפילה בשעת הנשיכה. מסופר על הרבנית קנייבסקי ע"ה שהיתה מחלקת אתרוגים (שבירכו עליהם כל צדיקי בני ברק) מבושלים, לאכילה טרם הלידה, כסגולה ללידה קלה.

יש בירושלים שהיו ממליצים, סגולה ללידה קלה, שהאשה המעוברת תקפיד על סעודת מלוה מלכה.

כשהתינוק מגיע לראשונה לבית הסבתא, נותנים לו סוכר וביצים, וסגולתו שהתינוק לא יזיק.

מפורסם הסגולה להתפלל על קברו של רבי לייב בעל היסורים בצפת, בערב שבת שהוא ערב ראש חודש. כאשר שאלו את הגר"ח קנייבסקי שליט"א האם יש ענין בסגולה זו? השיב 'איני יודע דבר שלא כתוב בשלחן ערוך' (דרך שיחה עמוד תכח).

שאלו את הגר"ח קנייבסקי שליט"א מפרסמים על אבנים טובות מהחושן שמועיל להרבה דברים, האם יש בזה ממש? והשיב אל תשים לב לשטויות כאלו, שאין בקיאין כלל בזה (דרך שיחה עמוד תכח).

יש היום סגולה לזרע של קיימא לבוא בל"ג בעומר לציון הרשב"י במירון ולחלק ח"י רוטל יין, והגיב על כך הגר"ח קנייבסקי שליט"א לא ידענו מזה אף פעם (דרך שיחה עמוד תכט).

סגולה לשלום בית - לקפל את הטלית תכף במוצאי שבת, ואם לא קיפלו במוצאי שבת אזי צריך לנערו קודם הקיפול כדי לסלק את החיצונים שנתפסו בטלית. יש מבארים, לפי המנהג המקובל שהכלה קונה מתנה את הטלית לחתן, ולכן הקיפול מביא שלום בית (ח.ז.).

ובספר טעמי המנהגים (קונט"א עניני אישות דף ז') בשם ספר תולדות מנחם שזה סגולה לאשתו שתאריך ימים. וכתב הבן איש חי (נח ט"ז) ובנימוקי אור"ח (סימן כ"ד) שיקפלו בעצמו ולא על ידי משרתו או אחד מבני ביתו דקשה למזל. ועיין בספר פסקי תשובות (סימן רצט ס"ק יט) מה שכתב בזה. ועיין בספר מבואו ועד צאתו שיחד פרק שלם למנהג זה של 'קיפול הטלית במוצאי שבת'.

עצם מנהג קיפול הטלית במוצאי שבת, מוזכר במג"א הובא במשנה ברורה (סימן רצט ס"ק מ'); מהרי"ל היה מקפל הטלית שלו בכל מוצאי שבת, כדי להתעסק במצוה מיד. (צריך להבין מהו עסק המצוה בקיפול הטלית, בשלמא בנית סוכה במוצאי יוה"כ הוא הכשר המוכרח למצוה, ויש צד שמברכין עליו שהחיינו, אך קיפול טלית איזה מצוה יש בה. ואולי שבדוק אז האם הציציות לא נפסלו, ויש מצוה לבדוק את הציצית).

אם התינוק לא מתחיל ללכת בזמן, חותכים בסכין - כאילו - באויר שבין רגלי התינוק, סגולה שילך טוב. (יש חותכים פעמים, ויש לזה שם מיוחד). וקוראים לזה באידיש 'שניידען די פנדע' ובתרגום - 'לחתוך את הקשרים'. כלומר שחותכים את החבלים הקושרים את רגליו, ומונעים ממנו ללכת.

העירו שמבואר בגמ' (גיטין נז:): שתלמידי חכמים שמראים שחיטה על עצמם מסתכנים לרש"י שמא יתחבנו בגרונו. למהרש"א דמרעי מזליה, כענין אל יפתח אדם פיו לשטן. ויש ליישב שחיתוך בצואר הוא סכנה, אבל חיתוך בין הרגלים אין בו סכנה ולא שייך בזה מרעי נפשיהו.

סגולה נוספת לילד שלא מתחיל ללכת, מולכים אותו שבע סיבובים (הפוך מכיוון השעון) מסביב לשולחן השבת קודם קידוש ליל שבת, ותכף יתחיל ללכת.

יש סגולה לומר בקידוש לבנה, כשם שאני רוקד וכו', ולא יהיו לי ולבני ביתי כאבי שינים.

קפידות שלא נודע מקורם...

6. וְאֵל תִּטֹּשׁ תּוֹרַת אֱמֶךָ

יש הרבה קפידות שלא נודע מקורם, ויש אומרים שמנהגים אלו אין חובה להקפיד עליהם, אולם לא כדאי לעבור על זה לעיני המקפידים על כך, משום כיבוד הורים ומורים, או בבחינת הפסוק (משלי א ח) וְאֵל תִּטֹּשׁ תּוֹרַת אֱמֶךָ. ועיין בהמשך מה שהובא דברי המנחת יצחק. ויש לדון האם יש בכל אלו חשש של 'דרכי האמורי', ומשום לא תִּנְחֲשׁוּ וְלֹא תִעֲוֹנוּ (ויקרא יט כו).

ועיין בספר שמירת הגוף והנפש (חלק א' מבוא פרק ט"ז) שהאריך בענין קפידות שלא ידוע לנו מקורם. והביא מספר חסידים (סימן רסא) שכל דבר שתופסין אותו לסכנה מזיק. ובירושלמי (תרומות פרק ח' הלכה ג') צריכין למיחש למה דברייתא חוששין.

והנה בשו"ת הרשב"א (חלק א' סימן תיג) האריך באיזה סגולות מותר להשתמש ובאיזה אסור, והוסיף שאין לזלזל בסגולות המקובלות אלא צריך לברר כל דבר האם ראוי הוא. עוד כתב בתשובת הרשב"א (חלק א סימן ט) כתב, שכל דבר שיש קבלה ביד זקנים וזקנות, לא נסתר קבלתם, רק אחר הקיום, שאינו באפשר חלילה.

7. לֹא לַעֲבוֹר מֵעַל תִּינוֹק

ידוע הקפידה לא לעבור מעל תינוק, מחשש שהאדם לא יגבה יותר ממה שהוא וישאר נמוך, ואם עבר יחזור. ועיין בספר אשיחה (עמוד ת') בתשובת הגר"ח קנייבסקי שליט"א שאין לזה מקור, כי אם מנהג ישראל. בספר אמרי שמאי (חלק ב' דף קפה) מציין לגמ' (יבמות קה:) אמר ליה אבדן: מי הוא זה שמפסע על ראשי עם קדוש, וכן ר' יוחנן אמר, שמימיו לא פסע על ראשי עם קודש, וזכה לאריכות ימים. (אכן שם אינו פוסע מעל האנשים, אלא כאשר כולם יושבים והוא הולך ביניהם, נראה כאילו שהוא מעליהם). ויש אומרים משום שכך עושים למת בשעת קבורתו. ויש אומרים משום סכנה שמא יפול על הילד.

8. מטריה תחת גג

אין לפתוח מטריה מתחת גג, מחשש שיהיה לאדם 7 חופות, ויש אומרים שירד לו גשם בחופה, ויש אומרים שלא יתחתן כלל. ועיין בשו"ת מעשה אפוד (עמוד רמז שאלה צא) שנשאל האם יש מקור לא לפתוח מטריה בתוך הבית, והשיב שאין צריך לחשוש לזה, ומאן דלא קפיד לא קפדינן בהדיה. וציין לשו"ת ודרשת וחקרת (חלק ה' חו"מ סימן ח אות א) שם כתב ששמע מיהודים מד' כנפות תבל (ארץ ישראל אירופה, ארצות הברית, דרום אפריקה) וכולם שמעו מכזה קפידא, אך לא מצא לכך שום מקור מוסמך.

9. תינוק במראה

יש מנהג מפורסם, לא להראות לתינוק את עצמו במראה, עד שיהיו לו שיניים, (מחשש שלא יצמחו לו שיניים או שלא ידבר בזמנו). כאשר שאלו את הגר"ח קנייבסקי שליט"א (שאלת רב חלק א' פרק טו אות ב') האם יש מקור להקפיד שתינוקות פחות משנתיים לא יסתכלו במראה? השיב 'העולם מקפידין'!

באופן אחר, השיב הגר"ח קנייבסקי שליט"א (הקדמה לספר הקטן והלכותיו שאלה י"ט, אש התורה בראשית עמוד ק' ד"ה האם) – "שאלה: האם צריך להקפיד שתינוקות לא יביטו במראה עד שתצא להן השן הראשונה. תשובה: מאן דלא קפיד לא קפדי בהדי.

10. תינוק מעל השולחן

לא להעביר תינוק יונק מעל שולחן שאוכלים עליו, שמא לא יגדל. ועיין בספר נוהג בחכמה (מערכת יונקי שדים עמ' ק"א), הובא בשמירת הגוף והנפש (מילואים על פרק ז' הערה ג') שגם זה בכלל ההזיות שיש בידי הנשים. וסיים שיש טעם לדבר, כי שולחן דומה למזבח ויש הרבה דינים של נקיות בשולחן, ואפשר בשיעבירו היונק על השולחן יטיל מים על המאכלים ויפסידם.

כאשר שאלו את הגר"ח קנייבסקי שליט"א (ח"ב שאלת רב ח"א פרק י"ג סעי' ה') היכן המקור שאסור להעביר תינוק מעל השולחן השיב; העולם מקפידין. וציין הגר"ח לעיין בספר יוסף אומץ (סימן ס"ד), שם כתב שאסור להושיב או להעמיד תינוק על השטענדל"ר שמשימין עליו מחזורים ותפילות שמיוחד לקדושה.

וכתב בשו"ת באר משה (דברצין חלק ח' סימן לו אות א' ב') לענין לא להעביר תינוק מעל השולחן ולא לתת לתינוק להסתכל במראה, וכתב שכך נהגו אביו וחמיו, וצריך להחזיק את המנהג כמבואר ברשב"א שצריך להחזיק את המנהג שנהגו נשים זקנות.

11. קצה של הלחם

לא לאכול את הקצה של הלחם. וכתב בספר דולה ומשקה (עמוד שסב) בשם הגר"ח קנייבסקי שליט"א, שאין מקור לשמועה זו שהוא גורם לשכחה, ולאו מילתא פסיקתא היא.

אמנם בשו"ת מנחת יצחק (חלק ט' סימן ט') כתב אודות שאלה זו, שאינו יודע מקור לזה, 'אבל גם אני נוהג כן מעולם, מהטעם דאיתא בירושלמי (תרומות פרק ח' הלכה ג'), שצריכים למיחש למה שהבריות חוששים'. ובתשובת הרשב"א (חלק א סימן ט) כתב, שכל דבר שיש קבלה ביד זקנים וזקנות, לא נסתר קבלתם, רק אחר הקיום, שאינו באפשר חלילה. ואם כן יש לומר שהוא הדין בנוגע לחשש שכחה.

ובספר טעמי המנהגים (אות קע"ו והג"ה, עמוד עז בהערה), הביא שנוהגים, שחותכים מעט מהקצוות של הלחם, וביאר בשם היערות דבש (חלק שני דרוש י"ב) שהוא כדי לבטל כח החיצוניים הנאחזים שם, ורמז לזה וְכָל עֶרֶל לֹא יֵאָכֵל בו (שמות יב מח). יש אדמורי"ם שליט"א שגם בכל מאכל מורידים את הקצוות כגון 'רוגלאך' ואפילו מלפפון וכדומה (י.ג.). ונחלק עליו בספר פסקי תשובות (סי' קס"ז אות ג') שבעל טעמי המנהגים שגה בהבנת דברי היערות דבש, דאדרבה מבואר בדבריו להיפך (בדרוש י"א ד"ה ולכך) שצריך לבצוע בצד הפת שהאש שולטת שם ומסלקת את כח הסיטרא אחרא ויותר ראוי לברכה. למרות זאת, מסיים הפסקי תשובות "ומכל מקום המנהג ליזהר מלאכול את קצה הפת ממש, משתי צדדיו".

ובשו"ת משנה הלכות (חלק יא סימן קמח) ביאר, שאולי הטעם כי הרי צריך לשייר ממאכלו, שאם יבוא עני יתן לו. ואם לא שייר כלום, הרי שכח מהעני ומדה כנגד מדה, הוא קשה לשכחה, על ששכח מהעני.

עוד ביאור שמעתי בזה, כדי שבשעת ברכת המזון, יהיה בפניו קצת לחם, כמו שכתוב בהלכה שיחול הברכה על משהו (א.פ.).

מספר הגר"ר ישראל ויזל שליט"א חבר בית הדין לגירות בראשות הגר"נ קרליץ שליט"א, גיורת אחת מדרום אמריקה, כנראה מצאצאי אנוסי ספרד, אחד הדברים שהיא זוכרת ממשפחתם לשייר את הקצה של הלחם. יתכן שהסיבה לכך אינה משום 'קשה לשכחה', אלא משום 'מצות הפרשת חלה' שעשו

בהצנע לכת, ובמשך הדורות נשכח הנוסח של ההפרשה, ונשאר רק מעשה ההפרשה של קצה הלחם (ד.כ.).

12. רגלים לכיוון הדלת

לא לשכב עם הרגלים לכיוון הדלת, שכן מת מוציאים אותו מן הבית כשרגליו קדימה. על השאלה מה מקור המנהג והאם צריך לחוש לזה? השיב הגר"ח קניבסקי שליט"א (שאלת רב חלק ב' פרק א' אות י' עלי שי"ח עמ' רכ"ו אות י"ז), העולם מקפידין כי הוא מנהג מת!

יש אומרים שאם המיטה יותר גדולה מהדלת אין בזה בעיה. יש מציעים פתרון לעשות מחיצה או להניח כסא בין הדלת למיטה, בכדי שלא יהא ממש מול הדלת. יש טוענים שמנהג זה מקורו אצל הגויים בחו"ל שמאוד מקפידים על כך.

ושמעתי בזה מהגר"ר חיים אהרן בלייער שליט"א, שמעשים בכל יום, שאנשים שואלים האם מותר לקבוע את מיטות חדר השינה, באופן שרגלי המיטה פונה לכיוון הדלת. והתשובה על זה, שצריך לדעת את האמת, שדקדוק בהלכה שיהיה הרחקה כדין בין המיטות כשצריך, ויהיו מוטלים מצפון לדרום (לפי הדעות השונות), חמור לאין ערוך, ממנהג שאין לו מקור מפורש בפוסקים. ומכל מקום, אם אפשר טוב לחוש למנהג זה, ולכל הפחות, שלא תהיה המיטה ממש מול הדלת.

13. לא לנהוג כמו מת ואבל

יש הרבה קפידות לא לעשות דברים כמו שעושים למת: לא לעבור מעל אדם חי (עיין לעיל). לא לשכב עם רגלים לכיוון הדלת (עיין לעיל). לא ילבישהו ב' אנשים ביחד. לא יתפרו בגד כשהוא לבוש בו שמא ישכח תלמודו, ואם אין ברירה ילעוס חוט בשעת התפירה. כשהוא מתלבש בעצמו לא יכניס שני ידיו או שני רגליו כאחד אל הבגד.

יש הרבה קפידות לא לעשות מעשים כמו אבלים; לא להושיט פרוסת לחם לתוך יד האדם אלא להניח לו על השולחן, כמבואר במשנ"ב. לא לשפוך משקין לכוס כלאחר יד. לענין לשפוך משקין, מובא בשם הגר"ח קניבסקי שליט"א (עלי שי"ח עמ' רכ"ו אות י"ט) – "שאלה: האם יש ענין להקפיד לא לשפוך משקין לכוס כלאחר יד. תשובה: א"צ להקפיד".

14. קפידות נוספות

אם אמרו דבר לא טוב, ואחד מתעטש, יחזיק את אוזנו השמאלית.

לא לצאת מהחלון, ואם יצא יחזור. עיין בזה בצוואת רבי יהודה החסיד.

לא לגזוז את השערות של הילד קודם ג' שנים, כאשר שאלו את הגר"ח קניבסקי שליט"א (שאלת רב חלק א' פרק טו אות א') האם יש לחוש למנהג זה, כאשר השערות מפריעות לילד בעינים? השיב 'מותר לגזוז אפילו ביום שנולד'!

מי שעומד בשעת האכילה יהיו לו רגלים עבות.

לא לקצוץ צפרנים בלילה.

אשה לא תזרוק את הזבל לפח האשפה במוצאי שבת (משום 'מעשה שהיה' בדיבוק שנכנס באשה במוצאי שבת בזריקת הזבל). ויש נוהגים שאשה אינה זורקת את הזבל כל לילה, ויש נוהגים כן גם בכל הקטנים.

לא לשבת בשולחן בפניה, ולא לשבור מראה, מחשש שלא יתחתן 7 שנים.

אשה לא תשתה יין הבדלה, שמא יצמח לה זקן.

לא לתלות ליבוש בחוץ, בלילה אחרי השקיעה, את הבגדים של תינוק, עד חודש.

15. פקפוק

יש מערערים על חלק מהקפידות והמנהגים שהוזכרו לעיל, כאשר הסבתות רצו שהילדים ימנעו ממעשים מסוימים, המציאו עליהם איסורים, אך באמת הם עצמם לא התכוונו לאסור מצד הדין. א. לא לעבור מעל תינוק, כדי שלא ידרכו על התינוק בטעות. ב. לא לפתוח מטריה תחת הגג, שמא יפצעו וידקרו בברזלים של המטריה. ג. לא לשבת בפנינת השולחן, שלא יפצע מהזווית. ד. לא להראות במראה, שלא ייבהל וינזק מרוב פחד. ה. סוכר וביצים, זה היה הממתקים של הסבתות בשנים קדמוניות, וזה

היה משלוח מנות ליולדת לכבוד הלידה. ו. חותכים בסכין בין הרגלים, לזרז את הילד שילך. שבע סיבובים סביב השולחן להוליך את התינוק הרבה עד שיתרגל. ז. אשה לא תזרוק את הזבל בלילה, או במוצאי שבת, משום כל פְּבוּדָה בַּת מֶלֶךְ פְּנִימָה (תהלים מה יד). ח. תינוק מעל השולחן, שלא ילכלך את האוכל, ומצינו בהלכה כמה דינים של נקיות בשולחן, ומצינו שלא יחזיק את התינוק על ידיו קודם התפילה ובשבת שלא יתלכלך ממנו. וגם שלא ייכווה התינוק מהתבשיל הרוחת שמונח על השולחן. ובמשנ"ב (סימן רסב ס"ק ו') הביא מספר חסידים שלא יקח אדם ילד בשבת עד שישים תחילה כר בחיקו, כדי שלא יטנף בגדיו. ט. בגדי תינוק בחוץ, משום חשש 'עינא בישא', או משום שבשקיעת החמה יש 'חילופי משמרות' אצל היונים כידוע למדקדקים במצות 'שילוח הקן', וחששו שלא יתלכלך הבגדים. י. לא לאכול הקצה של הלחם שורשו בתענית הראב"ד לא לגמור כל המאכל, אך אין קפידא מצד הקצה.

16. חש בראשו יעסוק בתורה

לסיום, חשוב להזכיר שהסגולה הודאית ביותר לכאבי ראש מובא בגמ' (עירובין דף נד.) חש בראשו, בגרונו, במעיו, בעצמותיו, בכל גופו - יעסוק בתורה, שנאמר וְלָכֵל בְּשָׂרוֹ מִרְפָּא (משלי ד כב). ואמר רב יהודה ברבי חייא: בא וראה, שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם. מדת בשר ודם, אדם נותן סם לחבירו - לזה יפה ולזה קשה. אבל הקדוש ברוך הוא אינו כן, נתן תורה לישראל - סם חיים לכל גופו, שנאמר ולכל בשרו מרפא. סגולה זו כחה יפה בכל עת, ובודאי לא חל על זה חרם הקדמונים לא להשתמש עם הסגולות שנאמרו בגמ' שכן זה בדוק ומנוסה.

סיכום הגיליון:

17. דינים העולים

חכמי התורה בקיאים ברפואה, יותר מן הרופאים. אסור להשתמש ברפואות הגמ', כי אם אותם שידועים שמועילים, כגון הלחש להוציא את העצם התקועה בגרון. המשתמש ברפואות הגמ' שאין ידוע שמועיל, עובר על חרם הקדמונים. כל רפואה המוזכרת בגמ' שיש לה הסבר טבעי אינו בכלל האיסור והחרם ומותר להשתמש בהם. יש הרבה מנהגים שלא נודע מקורם, ויש אומרים על פי דברי הרשב"א שראוי להקפיד עליהם. ❖

'עומק הפשט'

נייד: 052-7687405 | פקס: 02-6507823 | 5047867@gmail.com

הנושא לשבוע הבא:

פת שחרית - גיטין דף סט:

אפשרות להנצחה; לע"נ, לרפו"ש, לישועה, וכדומה!

ניתן לשלוח - רעיונות ותיקונים, הוספות והערות, להגדיל תורה ולהאדירה.

אפשר לתרום עבור הוצאת הגיליונות בעמדות הממוחשבות של 'נדרים פלוס' ו'קהילות' ברחבי הארץ. תחת המדור 'קופות נוספות' לפי החיפוש: 'עומק הפשט'.

וכן בקו הצדקה 073-2757000 יש להקיש עבור קוד 1529.

הוצאות העלון נודבו
להצלחת התורם שליט"א
ברוחניות ובגשמיות,
ובפרט לזיווג הגון
במהרה, עבור בתו תחי'
שהגיעה לפרקה.

לעילוי נשמת הרבנית
הצדקנית מרת אסתר
פינקל ע"ה אשת חבר
למזן ראש הישיבה
הגאון הגדול רבי בנימין
בינוש זצ"ל
נלב"ע כט אב תשע"ז
ת.נ.צ.ב.ה.

